

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЇЇ УПРАВЛІННЯ

У статті досліджено особливості оцінки стану системи економічної безпеки підприємства. Виділено основні проблеми при її здійсненні та охарактеризовано найбільш розповсюджені підходи. Наведено критичний аналіз застосування інтегральних показників оцінки стану системи економічної безпеки підприємства. Запропоновано низку показників оцінки стану системи економічної безпеки підприємства на основі функціональних складових загальної системи управління підприємством. Окреслено доцільність застосування саме таких показників.

Ключові слова: економічна безпека, оцінка, стан, механізм управління.

O. V. ILLYASHENKO, G. V. KOZACHENKO

Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

PECULIARITIES OF ESTIMATING THE STATE OF ECONOMICAL SECURITY SYSTEM AT ENTERPRISE IN CONTEXT OF FORMING MECHANISM FOR ITS MANAGEMENT

Abstract – In the paper, peculiarities of estimating the state of economical security system at enterprise are studied. Main problems at accomplishing it are underlined, and the most spread approaches are characterized. Application of aggregate estimations of the state of economical security system at enterprise is critically analyzed. A series of estimations of the state of economical security system at enterprise based on functional components in the general system of managing the enterprise. Reasonability of applying these estimations is substantiated.

Key words: economical security, estimation, state, mechanism of management.

А. В. ИЛЛЯШЕНКО, А. В. КОЗАЧЕНКО

Полтавский национальный технический университет им. Ю. Кондратюка

ОСОБЕННОСТИ ОЦЕНКИ СОСТОЯНИЯ СИСТЕМЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЮ МЕХАНИЗМА ЕЕ УПРАВЛЕНИЯ

В статье исследованы особенности оценки состояния системы экономической безопасности предприятия. Выделены основные проблемы при ее осуществлении и охарактеризованы наиболее распространенные подходы. Приведен критический анализ применения интегральных показателей оценки состояния системы экономической безопасности предприятия на основе функциональных составляющих общей системы управления предприятием. Определены целесообразность применения именно таких показателей.

Ключевые слова: экономическая безопасность, оценка, состояние, механизм управления.

Вступ. У сучасних дослідженнях системи економічної безпеки суб'єктів господарювання суттєву увагу приділено оцінці такої системи за різними критеріями і на основі різноманітних індикаторів. Сенс такого підходу полягає у необхідності визначення проблемних зон господарювання та безпосередньо механізму управління, існування яких і пояснює недоліки у системі безпеки суб'єктів господарювання. Єдиного підходу з вирішення цієї проблеми практично не існує, хоча більшість авторів використовують (на їх думку) універсальні методики оцінки стану системи економічної безпеки (СЕБ), визначаючи при цьому доволі значний перелік обмежуючих факторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінювання стану СЕБ зустрічається у багатьох публікаціях науковців, чиї наукові інтереси безпосередньо пов'язані з екосесентом, таких як: Барановський О.В., Варналій З.С., Близнюк А.О., Безбожний В.Л., Ілляшенко С.М., Корольов М.І., Манцуров І.Г., Нусінова О.В., Козаченко Г.В., Ляшенко О.М., Погорелов Ю.С. [1–7].

Метою статті є формування базису оцінки стану системи економічної безпеки підприємства.

Основні результати дослідження. Конструювання механізму управління потребує визначення основних критеріальних параметрів функціонування системи економічної безпеки підприємства (СЕБП), оскільки для потреб управління надзвичайно важливим є визначення актуального стану об'єкта дослідження з метою розробки заходів впливу. Необхідно підкреслити, що значна кількість підходів та пропозицій щодо оцінювання стану СЕБП ґрунтується на визначенні певного інтегрального показника. З одного боку це дозволяє певним чином визначити наявний стан СЕБП (хоча градація параметрів та їх інтерпретація є доволі часто суб'єктивними), а з іншого боку для потреб механізму управління СЕБП такий формалізований підхід є не надто придатним, оскільки не дозволяє конкретизувати місця виникнення основних проблем та оперативно відреагувати відповідними управлінськими рішеннями. Реалії практичної діяльності більшості вітчизняних підприємств потребують не лише узагальнених підходів та абстрактних пропозицій на рівні суб'єкта господарювання, які розроблені на основі отриманого (різними методами) інтегрального показника, а й дієвих

конкретних заходів зрозумілих для більшості учасників управлінського процесу. Відповідно враховуючи специфіку функціонування СЕБ та у деяких випадках ускладнену формалізацію параметрів СЕБП, доцільно також використовувати аналітичні методи оцінки, враховуючи при цьому орієнтацію на потреби управління.

Дослідження існуючих підходів до оцінки стану СЕБП дозволяє робити висновки щодо різноманітності індикаторів, які використовуються і їх інтерпретації. Спільним для більшості з них є виокремлення таких індикаторів у межах функціональних складових управління. Значна кількість науковців застосовують основні техніко-економічні показники оцінки діяльності підприємства з майже обов'язковим використанням загальновідомих фінансових коефіцієнтів (ліквідності, платоспроможності та інших). Такий підхід є допустимим, але має і низку недоліків, а саме: існує певна складність у методиці аналізу зв'язку між функціонуванням СЕБП і зміною вищезазначених показників; такі показники не у повній мірі характеризують рівень захисту підприємства, а у деяких випадках відбувається проста констатація фактів зміни динаміки економічних процесів без можливості визначення причинно-наслідкових зв'язків; не зазначено безпосередніх виконавців або аналітиків, відповідальних за генерацію потрібної інформації з відповідним рівнем достовірності; відсутня програма дій за умови досягнення показниками певного рівня та ін.

Зрозуміло, що у багатьох випадках використання загальновідомих показників обумовлено можливістю їх розрахунку на основі інформації, що генерується планово-фінансовими службами і є доступною для внутрішніх користувачів. Проте аргументація застосування при здійсненні оцінки стану СЕБП переважної їх кількості є сумнівною внаслідок надмірного витрачання ресурсів у боротьбі за доволі сумнівний результат. На нашу думку для потреб управління СЕБП у межах певних функціональних складових, таких показників не повинно бути більше 5, при цьому потрібна доволі вагома аргументація вибору саме цих показників і обґрунтування зв'язку з інформаційними потребами оцінки СЕБП. Також необхідно визначити джерела отримання інформації для розрахунку показника та безпосередніх виконавців такого розрахунку, крім того параметри різних показників у межах функціональних одиниць повинні характеризувати як кількісну так і якісну сторону. Тобто жорстка вимога до суто математичного вимірювання показника, не є запорукою його обов'язкового використання і корисності для потреб управління СЕБП. Окрім вищезазначеного, доцільно відмітити кінцевих споживачів такої інформації та можливі варіанти реакції з боку суб'єктів СЕБП на зміни показників. Основні параметри функціонування СЕБП за якими можна визначити стан СЕБП, обумовлюють і акценти дії механізму управління СЕБП. Тому доцільно більш детально розглянути такі параметри враховуючи існуючу систему менеджменту підприємства з виділенням видів менеджменту (стратегічного, операційного, фінансового, інноваційного, кадрового, маркетингового) та специфіки акцентування уваги на "слабких місцях" СЕБП.

У межах стратегічного менеджменту доволі складно визначити і математично формалізувати більшість показників, які б на якісному рівні характеризували стан СЕБП. Вагомість рішень вищого керівництва при реалізації стратегії змушує говорити про досягнення або недосягнення системою економічної безпеки певного цільового стану, який запрограмований у конкретних стратегічних цілях у межах загальної стратегії розвитку підприємства. Крім того реалізація таких цілей потребує відповідних ресурсів як у вигляді використання частини доходу підприємства для захисту від негативного впливу зовнішнього середовища, так і вимагає певних витрат для суто фізичного захисту майна, юридичного захисту від протиправних дій сторонніх осіб, у тому числі від рейдерства. Відповідно у цьому контексті і сформовано з використанням існуючих підходів до оцінки СЕБ, перелік показників та параметрів, що їх характеризують, а саме: досягнення стратегічних цілей у контексті формування СЕБП; індикатор захисних витрат; частка витрат на охорону підприємства в загальній структурі виробничих витрат; рівень правової безпеки; коефіцієнт встановлення протиправного контролю над акціонерним товариством або його активами.

Головна особливість наведених показників – це їх приналежність до системи стратегічного управління і відповідного рівня управлінського впливу, оскільки у всіх інших функціональних елементах системи управління суттєво вплинути на такі показники практично неможливо.

Показники, що наведені у межах операційного менеджменту (коефіцієнт зносу основних фондів, коефіцієнт виконання виробничої програми, коефіцієнт сировинної безпеки, коефіцієнт енергетичної безпеки, показник залежності підприємства від постачальників сировини і матеріалів) повинні характеризувати спроможність підприємства виконувати його виробничу програму, що безпосередньо залежить від рівня технологічного та ресурсного забезпечення операційних процесів. Зношеність основних фондів, енергетична та ресурсна залежність, зростання цін на певні види дефіцитних ресурсів, є загальною проблемою для більшості вітчизняних промислових підприємств і тому саме визначення критеріальних параметрів безпеки у межах перерахованих елементів є необхідністю з позиції управління СЕБП.

Мабуть найбільшу кількість індикаторів використовують при визначенні стану фінансової безпеки підприємства, при цьому пропонуючи іноді до тридцяти різноманітних показників, які є традиційними при проведенні аналізу фінансового стану. У результаті сформований за певними критеріями інтегральний показник показує "середню температуру хворих по лікарні" не даючи можливість розібратись у глибинних процесах управління СЕБП. Нами обрано лише п'ять показників, які будуть характеризувати саме безпеку окремих складових у межах фінансового менеджменту і чітко показувати безпеку або небезпеку для конкретного підприємства. Вони характеризують фінансовий потенціал, можливість погасити зобов'язання,

висвітлюють специфіку витратного механізму та платоспроможність підприємства. Для більшої аргументації такого підходу охарактеризуємо детальніше кожен з наведених показників.

Запас фінансової міцності – це величина, на яку фактична (або запланована) виручка від реалізації перевищує беззбитковий оборот. Такий показник характеризує резерв фінансової безпеки підприємства до входження у зону збитків.

Коефіцієнт покриття загальний – показує, скільки поточних активів припадає на одиницю поточних зобов'язань. При перевищенні поточних активів над поточними зобов'язаннями підприємство характеризується як таке, що функціонує успішно. Мінімальне значення показника – 2.

Коефіцієнт беззбитковості – визначається як співвідношення постійних витрат до маржинального прибутку. Цей коефіцієнт дозволяє не тільки розподілити постійні витрати, але і визначити беззбитковий оборот по підприємству, розрахувати точку беззбитковості в натуральному і вартісному виразах, визначити прибуток і рентабельність за видами продукції, крім цього, розрахувати запас надійності і силу впливу операційного важеля [8].

Рентабельність активів – показує, скільки прибутку за рік припадає на кожен одиницю коштів вкладених в підприємство незалежно від джерела їх залучення. Цей показник є одним з найважливіших індикаторів конкурентоспроможності підприємства. Рівень рентабельності порівнюють з середньогалузевим значенням

Коефіцієнт незалежності – характеризує частку власників підприємства в загальному обсязі коштів, авансованих у його діяльність. Чим вище значення коефіцієнта, тим фінансово стійкіше і стабільніше підприємство. Наведені показники достатньо інформативно висвітлюють фінансову складову діяльності підприємства у контексті досліджуваного підходу до оцінки стану СЕБ.

В сучасних умовах інноваційний менеджмент є запорукою розвитку підприємства та його конкурентоспроможності на ринках. Відповідно економічна безпека підприємства залежить від стану системи управління інноваціями і від інтелектуального потенціалу на підприємстві. Використані для характеристики стану СЕБП показники в межах інноваційного менеджменту дозволяють оцінити інтелектуальну, технологічну, витратну складові. Та надати керівництву інформацію про реальний стан управління інноваціями та достатність уваги менеджменту з позиції захисту інтересів підприємства у цій сфері та у порівнянні з конкурентами. До них належать: частка науково-дослідних і науково-конструкторських робіт; інтелектуально-озброєність; коефіцієнт впровадження нових інноваційних видів продукції; частка витрат на інновації, які використовуються у виробничому, управлінському та обслуговуючому процесі; рівень прогресивності технологій.

Кадровий менеджмент безпосередньо вирішує проблему реалізації і дії будь-яких механізмів, у тому числі і управлінських, оскільки без виконавців з достатнім рівнем компетентності практично неможливо реалізовувати загальну стратегію розвитку підприємства і забезпечувати його захист. Стан кадрового забезпечення – досвідченість, освітній рівень, кваліфікованість, віковий склад, сформованість і стабільність колективу значною мірою впливають на рівень загальної безпеки. Особливо підкреслимо, що ця складова безпосередньо впливає на всі інші внаслідок відбору працівників за функціональними складовими управління.

Маркетинговий менеджмент з позиції формування СЕБП спрямований більше на взаємодію з суб'єктами зовнішнього середовища і на ринкову позицію підприємства. Тому аналіз частки підприємства на ринку, аналіз взаємодії з споживачами і контрагентами дозволяє здійснювати попереджувальні дії з метою захисту підприємства і утримання своїх позицій.

Висновки. Запропонований підхід до визначення стану СЕБП дозволяє виявити слабкість позицій підприємства у межах конкретної сфери управління і забезпечує керівництво необхідною інформацією для посилення захисних позицій за рахунок дій цільового характеру. Це забезпечує удосконалення механізму управління СЕБП з максимально-ефективним використанням ресурсів та мінімальними витратами часу.

Література

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія / О. І. Барановський. – К. : КНТЕУ, 2004. – 759 с.
2. Економічна безпека : навч. посібник / за ред. З. С. Варналія. – К. : Знання, 2009. – 647 с.
3. Близнюк А. О. Методичні основи оцінювання економічної безпеки підприємства / А. О. Близнюк // Економічний простір. – № 55. – 2011. – С. 188–194.
4. Ильяшенко С. Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С. Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3 (21). – С. 12–19.
5. Королёв М. И. Экономическая безопасность фирмы: теория, практика, выбор стратегии / М. И. Королёв. – М. : Экономика, 2011. – 284 с.
6. Манцуров І. Г. Побудова ієрархічної структури складових економічної безпеки підприємств [Електронний ресурс] / І. Г. Манцуров, О. В. Нусінова. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=680>
7. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія / О. М. Ляшенко, Ю. С. Погорелов, В. Л. Безбожний [та ін.] ; за заг. ред. Г. В. Козаченко. – Луганськ : Елтон-2, 2010. – 282 с.

8. Орлов О. О. Управління накладними затратами в системі формування фінансових результатів промислових підприємств : монографія / О. О. Орлов, Є. Г. Рясних, Є. М. Рудніченко ; за ред. О. О. Орлова. – Хмельницький : ХНУ, 2010. – 223 с.

References

1. Baranovskyj O. I. Finansova bezpeka v Ukraini (metodologija ocinky ta mehanizmy zabezpechennja) : monografija / O. I. Baranovskyj. – K. : KNTEU, 2004. – 759 s.
2. Ekonomichna bezpeka : navch. pocib. / Za red. Z. S. Varnalija. – K. : Znannja, 2009. – 647 s.
3. Blyznjuk A. O. Metodychni osnovy ocinjuvannja ekonomichnoi bezpeky pidpryjemstva / A. O. Blyznjuk // Ekonomichnyj prostir. – № 55. – 2011. – S. 188–194.
4. Iljashenko S. N. Sostavljajushhie jekonomicheskoy bezopasnosti predprijatija i podhody k ih ocenke / S. N. Iljashenko // Aktualni problemy ekonomiky, 2003. – № 3 (21). – S. 12–19.
5. Koroljov M. I. Jekonomicheskaja bezopasnost firmy: teorija, praktika, vybor strategii / M. I. Koroljov. – M. : Ekonomika, 2011. – 284 s.
6. Mancurov I. G. Pobudova ijerarhichnoi struktury skladovyh ekonomichnoi'bezpeky pidpryjemstv [Elektronnyj resurs] / I. G. Mancurov, O. V. Nusinova. – Rezhym dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=680>
7. Systema ekonomichnoi bezpeky: derzhava, region, pidpryjemstvo : monografija / O. M. Ljashenko, Ju. S. Pogorjelov, V. L. Bezbozhnyj [ta in.] ; za zag. red. G. V. Kozachenko. – Lugans'k : Elton–2, 2010. – 282 s.

Надіслана/Written: 31.08.2015 р.

Надійшла/Received: 1.09.2015 р.

Рецензент: д.е.н., проф. О. О. Орлов

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті висвітлена сутність структури економічного потенціалу підприємства та його взаємозв'язків із зовнішнім середовищем. Проведено аналіз існуючих методик управління, здійснено короткий огляд підходів до визначення поняття “потенціал”. Досліджено основні принципи та завдання управління потенціалом, обґрунтовано доцільність розробки різних програм розвитку підприємства залежно від стадії життєвого циклу та рівня нереалізованого потенціалу.

Ключові слова: економічний потенціал, управління, стадія життєвого циклу, макросередовище.

О. І. GONCHAR, A. Y. VITYAZ

Khmelnitsky National University

FORMATION ECONOMIC POTENTIAL IN A MARKET ECONOMY

Abstract – The article highlights the essence of the structure of the economic potential of the enterprise and its relationships with the environment. The analysis of existing management techniques, brief overview of approaches to the definition of “potential”. The basic principles and objectives of management potential expediency of development of various development programs depending on the stage of the life cycle and the level of unrealized potential. It is concluded that the formation of sufficient economic potential is the goal of every enterprise and a prerequisite for its successful and effective activities, the foundation of sustainable development and the most efficient operation.

Keywords: economic potential, management, stage of life cycle makrosereiment.

О. И. ГОНЧАР, А. Ю. ВИТЯЗЬ

Хмельницкий национальный университет

ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА В УСЛОВИЯХ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ

В статье раскрыта сущность категории и подходы к структуризации экономического потенциала предприятия и его взаимосвязей с внешней средой. Проведен анализ существующих методик управления, осуществлен краткий обзор подходов к определению понятия “потенциал”. Исследованы основные принципы и задачи управления потенциалом, обоснована целесообразность разработки различных программ развития предприятия в зависимости от стадии жизненного цикла и уровня нереализованного потенциала. Сделан вывод о том, что формирование достаточного экономического потенциала является целью каждого предприятия и предпосылкой его успешного, эффективной деятельности, основой устойчивого развития и максимально результативного функционирования.

Ключевые слова: экономический потенциал, управление, стадия жизненного цикла, макросреда.

Постановка проблеми та стан її вивчення. У сучасних умовах нестабільного економічного середовища актуалізуються питання пошуку ефективних способів забезпечення стабільності та результативної діяльності господарюючих суб'єктів. Як інтегрована сукупність ресурсів і можливостей підприємства економічний потенціал набуває вагомого значення у процесах підвищення результативності функціонування й розвитку вітчизняних компаній. Сучасна практика показує, що підприємства з невисоким рівнем сформованого потенціалу чи невикористаними можливостями його застосування найчастіше зазнають криз, що обумовлює необхідність вивчення й аналізу особливостей формування економічного потенціалу підприємства.

Мета дослідження – вивчення особливостей і чинників формування економічного потенціалу підприємства, обґрунтування доцільності врахування стадії життєвого циклу господарюючого суб'єкта як одного з важливих принципів досліджуваного процесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Даній проблематиці присвячено наукові дослідження й публікації таких вчених-економістів, як О. Ареф'єва [1], І. Должанський, Л. Квятковська, Н. Краснокутська, Є. Лапін, О. Маслак, Л.Сосненко, О. Сухай, О. Федонін та ін.

Виклад основного матеріалу. Економічну категорію “потенціал” у широкому вжитку почали використовувати у кінці 70– на початку 80-х рр. ХХ ст. У наукових працях наводиться широкий спектр його характеристик: економічний, науково-технічний, виробничий, трудовий, природно-ресурсний, інвестиційний. Останнім часом дедалі частіше трапляються такі поняття, як підприємницький потенціал, інтелектуальний, фінансовий, інноваційний, креативний, організаційно-управлінський, еколого-економічний тощо. Термін “потенціал” походить від латинського слова “potentia”, що означає “потужність, сила”. У Великому економічному словнику пропонується розуміти дане поняття як наявні можливості, ресурси, запаси, засоби, що можуть бути використані для досягнення, здійснення будь-чого [2, с. 260].

На сьогодні існує досить широкий набір методів та інструментів управління економічним потенціалом підприємства, усі вони можуть бути згруповані в декілька підходів: системний, функціональний, інтеграційний, ситуаційний, структурний, цільовий, процесний, фрактальний (сучасний, відносно новий підхід), таблиця 1.